

לאוניד ברנשטיין - אחרון גדולי הפרטיזנים

סימון שכטר

מבוא

ותיקי מלחמת העולם השנייה הולכים ומתמעטים, ונותרו אך מעט שנים שבהם יוכלו אחרוני הווטרנים לחשוף לפנינו את סיפורם. יהודים ששירתו בצבאות השונים תרמו חלק חשוב לניצחון במלחמה. עם זאת גבורתם נדחקה לקרן זוית של הפנתיאון הלאומי, ומעשיהם אינם זוכים להכרה ראויה. בולטת ביניהם דוגמתו של לאוניד ברנשטיין - האדם האחרון בעולם שיכול היה להתגאות בתואר מפקד גדוד פרטיזנים במלחמת העולם השנייה, עד שהלך לעולמו במרץ 2019. סיפורו האמיתי עולה על כל דמיון. ברנשטיין היה אחראי לפיצוץ של 44 רכבות גרמניות, בעל עיטור אזרח כבוד של שבע ערים בשלוש מדינות, ועל שמו רשום המבצע של איתור מתקן פיתוח הטיל האימתני ניי-2, מהלך שסייע רבות לאובדן התקווה האחרונה של היטלר לניצחון. מעבר למספרים ולמדליות, מסתתר סיפור מופלא של נער יהודי שפילס באגרופיו הקמוצים את דרכו בשנות האופל של המלחמה, ששרד כנגד כל הסיכויים ושהצליח לשמור על צלם האנוש שבו ועל זהותו כיהודי.

במשך חמש שנים צילמתי,¹ ראיינתי, תיעדתי ושוחחתי עם לאוניד ברנשטיין, כחלק מיצירת סרט דוקומנטרי על אודותיו. כעת, לאחר שנים של עבודה עם הבמאי רומן שומונוב ובתמיכת תאגיד השידור, הסרט עומד לצאת לאור. אביע תקווה זהירה שאולי הוא יצליח להחזיר לנו, ולו חלקית, את הגיבור היהודי הגדול שחי בתוכנו והלך לעולמו כמעט בלי ששמנו לב.

ילדות, נעורים וגיוס

לאוניד ברנשטיין נולד ב-15 ביולי 1921 בעיירה שפיקוב שבמחוז ויניצה שבאוקראינה. בהיותו בן 5 התייתם מאביו. הוא גדל בעוני, ואימו ריבה לבובנה ברנשטיין גידלה לבד ארבעה ילדים ועבדה בחוות טבק. ב-1931 עברה המשפחה לעיר קטנה פוגרבישה, ובה החל לאוניד לפקוד את בית הספר. אימו התחתנה עם מנדלה יאגניטנסקי, וב-1932 עברה המשפחה לקייב (אביו החורג של לאוניד נהרג בשנת 1941 בשורות המיליציה העממית). בד בבד עם לימודיו עסק לאוניד באגרוף ובהתעמלות, ובגיל 17 אף הפך

לאלוף אוקראינה לאגרוף במשקל נוצה. במהלך הלימודים בבית הספר סיים קורס טכנאי רדיו, ולאחר מכן עבד כשישה חודשים בבית הטלגרף המרכזי שבקייב.²

בשנת 1939 התגייס ועבר הכשרה בבית הספר למקצועות חי"ר ברוסטוב. עם סיום לימודיו, בחודש מאי 1941, הפך ברנשטיין לקצין ונשלח להמשיך

1 התמונות במאמר באדיבות לאוניד ברנשטיין.

2 *Евреи - герои сопротивления*, Тель Авив, "Стер Елисаветский, Леонид Беренштейн, Издательство "Кругозор", 1998, стр. 79-80. (בעברית: "יהודים - גיבורי ההתנגדות" מאת סטר יליטבטסקי ולאוניד ברנשטיין)

את שירותו בפְּשְׁמִישׁל שבגבול פולין. הוא הוצב בגדוד ארטילריה 226, שהתמקם באזור בלוקורוביצ'י ושהיה מצוי תחת פיקודו של מטה ארמייה 5.³

תחילת המלחמה, יוני 1941 - נובמבר 1941

ב-22 ביוני 1941 פרצה המלחמה בין גרמניה לברית המועצות. יחידתו של ברנשטיין החזיקה בעמדות כשבועיים. כשהגרמנים כבר התקדמו מאות קילומטרים מזרחה, גודו של ברנשטיין קיבל פקודה לפוצץ את הבונקרס ולסגת דרך בְּלָארוס במסגרת חטיבת חי"ר 195 של ארמייה 5. במהלך הנסיגה הצטיין ברנשטיין לראשונה, כשלקח בשבי 13 חיילים גרמנים. היחידה יצאה מהכיתור באזור קוזרוגי-צ'רניגובסקי, שם התקבלה פקודה לחבור לכוחות הלוחמים שבקו ההגנה של קייב.

בקרבות הקשים שנערכו בזירה זו הובסה חטיבת חי"ר 195, נסוגה לאזור אורז'יצה ושם התפוררה סופית תחת לחץ הגרמנים. ברנשטיין ושרידי לוחמיו הסתתרו באיים הביצתיים שבנהר סולה. בעת ההגנה על אחד האיים התפוצץ פגז מרגמה ליד ברנשטיין ופצעו קשה. הוא נותר לשכב זמן רב בביצה, ולדבריו, התעורר רק כעבור יום או יומיים, כשהרגיש שעכברים מטפסים על גופו. ברנשטיין מצא בעצמו את הכוחות להתרומם ולהגיע לכפר הקרוב שהיה במרחק 2 קילומטרים. הוא הסתתר במרתף עם קצינים ועם חיילים אחרים שהצליחו לשרוד, ובלילה עזבו ליערות כדי לנסות למצוא פרטיזנים. את ברנשטיין הפצוע לא יכלו לקחת עימם, אך אחד מהם דאג להשאיר בידיו אישור רשמי, המעיד כי מחזיק המסמך הוא ולדימיר ואסילייב, מבית היתומים שבכפר טרנובקה, שבאזור צ'רְקָאסְי. מייד כשהחלים מעט, יצא מערבה. בדרך ראה מאות יהודים שהובלו להורג בידי הנאצים. יותר מאוחר סיפר כי חש חוסר אונים על כך שלא יכול היה לסייע להם.

לאחר כמה ימים הגיע לכפר בלקליה, שם הסתתר בבקתה של האיכר פיוטר חומנקו. באחד הלילות פרצו משתפי פעולה עם הנאצים בראשות מפקדם שאטאיילו פנימה. ברגע האחרון הספיק ברנשטיין להסתתר תחת מזרון שעליו שכבה אימו הזקנה של פיוטר. שאטאיילו לא מצא את ברנשטיין, אבל מעל המשפחה ריחפה כעת סכנת מוות, ולכן הוא נאלץ לעזוב עוד

3 ריאיון עם לאוניד ברנשטיין, נלקח על ידי גריגורי קויפמן עבור אתר 'אני זוכר', 06.12.2007.

באותו הלילה. עדיין מחלים מפציעתו, הוא המשיך ללכת בניסיון להגיע ליערות סמלה, שם קיווה למצוא פרטיזנים. לאחר תלאות רבות שעבר בדרך, בהן נפילה בשבי הגרמני ובריחה נועזת, הגיע לכפר טרנובקה.⁴

פעיל מחתרת, נובמבר 1941 - מרץ 1943

בטרנובקה מצא לאוניד מסתור ופגש חיילים אחרים שהסתתרו מהגרמנים ורצו להמשיך להילחם. הם החליטו להמתין עד האביב, כאשר השלג ביער יפשיר ויהיה אפשר לצאת לחפש הפרטיזנים. בינתיים, בזכות המסמך המאשר כי הוא בן הכפר, החל ברנשטיין לעבוד בתחנת רכבת שבצ'נקו, בחברה גרמנית. עם חבריו למחתרת ביצע פעולות חבלה רבות והיה אחראי ליצור תאים מחתרתיים שמאוחר יותר היו התשתית לכוח שהוביל לפרטיזנים. לאחר כמה ניסיונות כושלים, באביב 1943 הופקדה משימת איתור הפרטיזנים בידי ברנשטיין ואיוואן קבצ'נקו, מחבריו הקרובים ביותר. הם הצליחו לאתר את הפרטיזנים מגדוד על שם סטלין ביער חולודנויארסק. לאחר משימת מבחן - פיצוץ שתי רכבות גרמניות - קיבל מפקד הגדוד פיוטר דובובוי את לאוניד ואת לוחמי המחתרת שעימו לשורות הגדוד. גם אחרי שהפך לפרטיזן בחר ברנשטיין להמשיך להיקרא ולדימיר ואסילייב.⁵

פרטיזנים יהודים ביערות

המלחמה הפרטיזנית שהתנהלה כנגד הגרמנים על אדמת ברית המועצות הכבושה הייתה רחבת היקף יותר משאר ארצות אירופה. אזורי היערות והביצות הנרחבים וכן מערכות כבישים לא מפותחות יצרו תנאי שטח מתאימים ביותר לסוג זה של לוחמה. מטרתם המרכזית של הפרטיזנים הייתה לשבש את פעילות העורף הגרמני, לפגוע בעורקי התחבורה המרכזיים המובילים לחזית וכן לפגוע במורל הצבא הגרמני.⁶ לרוב, הם זכו לאהדה ולתמיכה מהאוכלוסייה המקומית, אף שסבלה

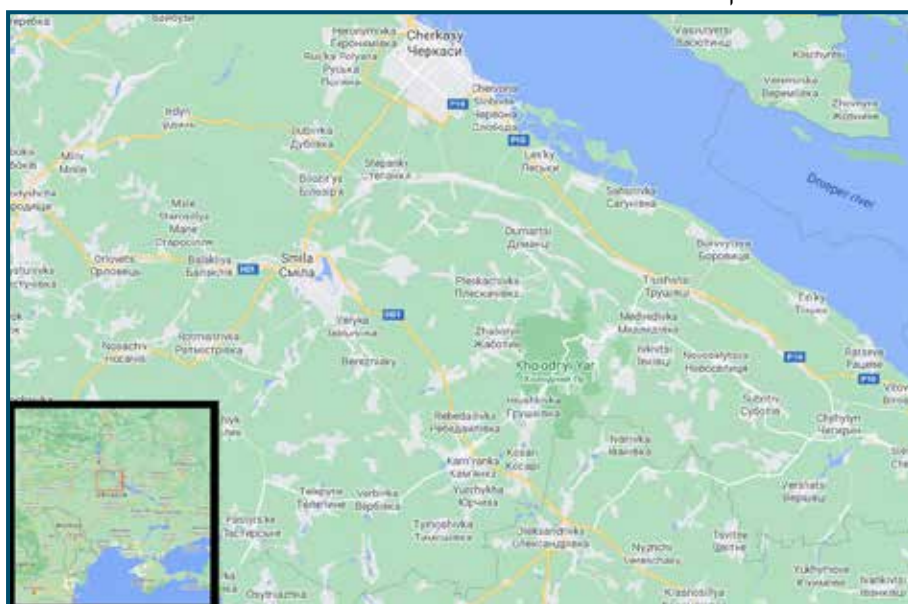
4 Виктор Кондратенко, Леонид Беренштейн, "Через черную топь - Повесть о партизанских буднях", Москва, Военное издательство, 1983, стр. 24–32. סיפורה של שגרת פרטיזנים" מאת ויקטור קונדרטנקו, לאוניד ברנשטיין)

5 Стер Елисаветский, Леонид Беренштейн, "Евреи - герои сопротивления", стр. 82

6 יצחק ארד, בצל הדגל האדום: יהודי ברית המועצות במלחמה נגד גרמניה הנאצית, משרד הביטחון, יד ושם ועמותת יד לשריון, ישראל, 2008, עמ' 309 (להלן: ארד, בצל הדגל האדום).

בשל כך מאכזריותם של הגרמנים כלפיה. הפרטיזנים כללו חיילים וקצינים של הצבא האדום, ששירתו בצבא ונשארו מאחור בשטחים שכבשו הגרמנים וכן פליטים ותושבים מקומיים, שברחו מהגטאות. לא היו תהליכי גיוס מסודרים - בדרך כלל הצטרפו יהודים ליחידות הפרטיזנים הסובייטיות, ולעיתים אף הקימו יחידות משל עצמם.

הפרטיזנים פעלו בעומק שטח אויב, מוקפים בגרמנים ובעוזריהם. באזורים אלה נרדפו היהודים בשל זהותם, וכל מי שרצה להיות מחוץ לגטו - נאלץ להתחבא. מלבד תנאי היער וחוקיו הקשוחים, בתוך גודדי הפרטיזנים הלא יהודים שררה אווירה אנטישמית. לכן לעיתים קרובות העדיפו היהודים שלא לגלות את שמם האמיתי והסתירו את זהותם אפילו מאחיהם לנשק.

נפת סמלה, מחוז צ'רקסי – אזור פעילותו של ברנשטיין באוקראינה, 1943

באזור שבו פעל לאוניד ברנשטיין לא היו קבוצות פרטיזנים יהודיות. באזורים אלה נערכה ההשמדה הטוטלית בהפתעה כבר בשבועות הראשונים לכיבוש, ברם היהודים הספיקו להתארגן ליחידות לוחמות. למרות זאת מספרם ביחידות לא יהודיות, בדומה לברנשטיין, נאמד בכמה אלפים. כאן השאיר הממשל הסובייטי גרעינים של לוחמה פרטיזנית, ובדרך כלל, פעילי מפלגה מרכזיים, בהם פיטר דובובוי, הנהיגו אותם.

פרטיזן בגדוד על שם סטלין, מרץ 1943 – אוגוסט 1943

בגדוד של דובובוי היו כ-300 פרטיזנים, ועיקרו הורכב מחיילים 'מכותרים'. ברנשטיין וחבריו עברו סדרה של אימונים ושולבו בפעילות, וברנשטיין עצמו סופח לחוליית המודיעין. באחת המשימות הראשונות שוב נתפס. לאחר כמה ימים במאסר הובל אל תא העינויים, שם חיכה לו פאן גרישה, התליין בשירות הנאצים. רגע לפני שהגיע תורו של ברנשטיין לעלות על שולחן העינויים, חבורה של גרמנים שיכורים נכנסה פנימה ולקחה את פאן גרישה לשתות. ברנשטיין הובל לחצר המוקפת גדר תיל ומשם הצליח להימלט. דובובוי שם לב במהרה לכישוריו של הקצין הצעיר, ולאחר נפילתו של דורופייב, מפקד חוליית המודיעין, תפס ברנשטיין את מקומו. באמצע אוגוסט 1943 הוצנחה באזור יחידת לוחמים תחת פיקודו של דמיטרי גוריאצ'יי. משימתם הייתה להקים גדוד פרטיזנים חדש - על שם פוז'ארסקי. גוריאצ'יי, שגייס את אנשיו, בין היתר, מתוך הגדוד של דובובוי, התרשם מתפקודו של ברנשטיין והציע לו להתמנות למפקד המטה של הגדוד החדש.⁷

מפקד מטה בגדוד על שם פוז'ארסקי, אוגוסט 1943 – נובמבר 1943

תפקידו החדש של ברנשטיין כלל לא רק ניהול חיים שוטפים ולוגיסטיקה של הגדוד, אלא הוא היה אחראי גם לתכנון מבצעים, לגייס אנשים, לחקור שבויים ועוד תפקידים רבים. במהלך פעילותו פיקד ברנשטיין על פעולות פרטיזניות רבות, בעיקר בנפת סמלה.⁸ כמו כן פעל להגדיל את הגדוד, ואכן הצליח באופן ניכר. בסוף אוגוסט כבר היו בו 400 אנשים, בחודש ספטמבר כ-900, ובעת שחברו עם הצבא הסדיר בנובמבר 1943 מנה הגדוד כ-1,500 פרטיזנים.

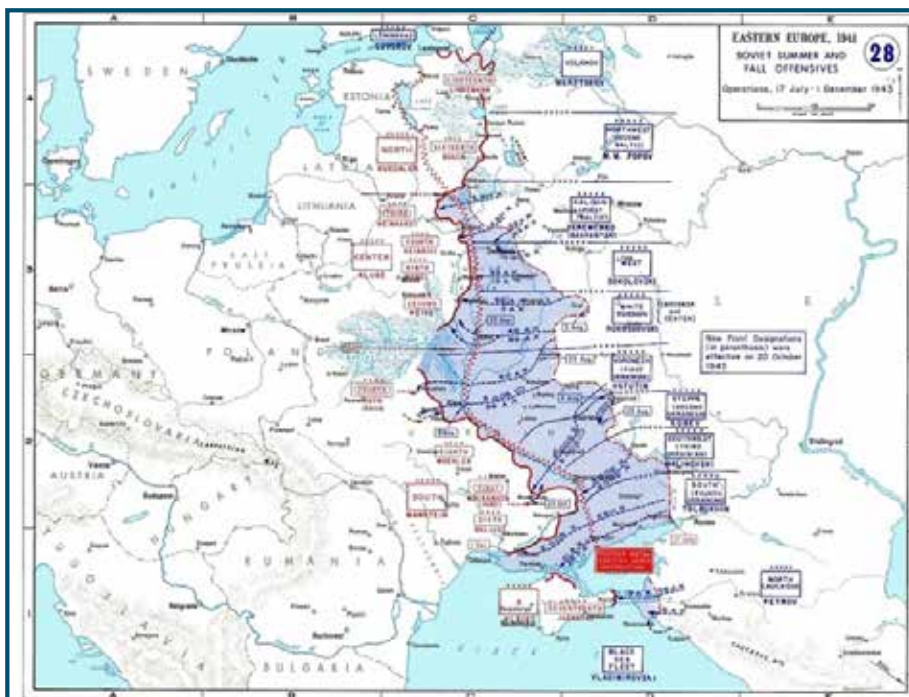
אחת הפעולות החשובות שיזם ברנשטיין הייתה מתקפת הפתע בכפר בלקליה. קבוצה קטנה של לוחמים בראשותו כבשה את הכפר, היכן שעצרה לנוח יחידת טנקים של הדיוויזיה הגרמנית 'ויקינג'. הפרטיזנים הרגו כמאה חיילים גרמנים, והשמידו שני טנקים, עשר משאיות וארבעה

7 ריאיון עם לאוניד ברנשטיין, שם

8 ארד, בצל הדגל האדום, עמ' 386.

כלי רכב משוריינים.⁹ במהלך הקרב הוציא ברנשטיין להורג את מפקד המשטרה המקומית שאטאיילו (שחיפש את ברנשטיין בסתיו 1941 מתחת למזרן של זקנה). אבל המשימה המרכזית שהוצבה לפני הגדוד הייתה הכנה למבצע הגדול ביותר העומד להתרחש בזירה - צליחת הדנייפר.

תפקידו של ברנשטיין במבצע לצליחת נהר דנייפר שבאזור צ'רקאסי

מפת הקרב על הדנייפר, 1943

רקע

באוגוסט 1943, לאחר התבוסה בקרב קורסק, הורה היטלר למפקדי הצבא הגרמני לבנות קו של ביצורים על נהר הדנייפר ולהחזיק בו בכל מחיר. קו זה נקרא 'פנתר-ווטן' או 'החומה המזרחית'. סטלין לעומתו היה נחוש לשחרר את השטחים שכבשה גרמניה מברית המועצות, וצליחתו של נהר

⁹ .Стер Елисаветский, Леонид Беренштейн, "Евреи - герои сопротивления", стр. 8

הדנייפר לכל אורכו הייתה מבצע הכרחי להשגת יעד זה. הקרב על הדנייפר התנהל במחצית השנייה של שנת 1943 ונמשך לאורך 750 קילומטרים של החזית. כארבעה מיליון חיילים משני הצדדים השתתפו במערכה שארכה כארבעה חודשים. במהלך המבצע כבש הצבא הסובייטי מספר ראשי גשר - שטחים מעברו השני של הנהר, ובעזרתם הצליח להעביר את כוחותיו אל הגדה המערבית. אחד מאותם ראשי גשר, אשר אפשרו את הצליחה באזור העיר צ'רקאסי, נתפס רבות בזכותו האישית של ברנשטיין.

המפה הנכספת

המשימה שהתקבלה במטה הגדוד על שם פוז'ארסקי הייתה מורכבת - לסקור מודיעית את הגדה הימנית של דנייפר כדי לאתר בה מקום תורפה. לאחר מכן היה עליהם לחבור לכוחות פרטיזניים אחרים וצנחנים שפעלו סמוך ולכבוש יחדיו את אותה הנקודה שתהווה את ראש הגשר של הצליחה. באותו זמן היה מחנה הגדוד הרחק מהנהר - כ-180 קילומטרים. ברנשטיין הבין כי אי אפשר ליישם את המבצע באופן ישיר. חוליות המודיעין לא היו מצליחות להגיע אל הדנייפר בלי לעורר את חשדם של הגרמנים. על כן תכנן פעולת התקפה על המטה של גדוד הנדסה גרמני. הוא האמין שבכספת של מפקדת הגדוד חייבת להיות מפה של ביצורי הדנייפר, ובמקום לשלוח עשרות חוליות למוות כמעט ודאי מוטב לנסות לפרוץ תוך הסוואה. ברנשטיין הטיל את הובלת המשימה על שני יהודים דוברי גרמנית שוטפת - מיכאיל אימאס וזיגמונד ז'ולקובסקי. הוא תכנן בפרטי פרטים את המבצע, אך מפאת חשיבות תפקידו נותר במחנה. בכליון עיניים חיכו הפרטיזנים לחזרתם של הלוחמים, אשר התחפשו לגרמנים ויצאו ברכב אחד אל מטה גדוד הנדסה, שהיה ממוקם בכפר גפסינו שבאוקראינה. המבצע הצליח כמעט כמתוכנן, למעט העובדה שהפרטיזנים לא הצליחו לפתוח את הכספת ונאלצו לקחתה עימם למחנה. רק בהגיעם ליער היא נפתחה, ובתחתית הכפולה אותרה המפה המיוחלת, ובה פירוט של ביצורי הגנה, של שדות מוקשים ושל עמדות תצפית. עד מהרה אותר המקום המיועד לכיבוש - הכפר סבידיבוק.¹⁰

Виктор Кондратенко, Леонид Беренштейн, "Через черную топь - Повесть о партизанских буднях", стр. 220-194 10

דרך ארוכה לסבידבוק

לפני שיצאו לדרך אל הדנייפר, נאלץ גדודו של ברנשטיין להתמודד עם מתקפת פתע גרמנית. ב-23 בנובמבר 1943 התקיפו כוחות חי"ר של גדוד 72 את מחנה הפרטיזנים, באמצעות טנקים, נגמשים ותותחים. המחנה כותר, והדרך היחידה החוצה הייתה דרך ביצות אירדין. ברנשטיין, שכראש המטה צפה את האפשרות הזו מראש, הורה מבעוד מועד להכין 'ריצוף' - מעין גשר צף וארוך הבנוי ממשטחי עץ. לאחר ארבעה ימי לחימה עברו הפרטיזנים את הביצה במהלך הלילה, תוך שהשאירו את ברנשטיין עם 50 לוחמים כדי לפוצץ את הגשר הצף. כאשר התקרבו הגרמנים, ברנשטיין נתן פקודה לסגת - אבל כבר היה מאוחר מדי. הגרמנים החלו במתקפה ועמדו לנתק את היחידה מדרך המילוט. ברנשטיין הציע תחבולה שאלתר במקום, ואל עבר עמדות הגרמנים נשלחו הסוסים של הגדוד, ללא רוכבים. הגרמנים לא הבינו את פשר הקולות והמראות, והיו בטוחים שהם נמצאים תחת מתקפת פרשים. עד שגילו כי מדובר בסוסים ללא רוכבים, כיתת ההגנה של ברנשטיין הספיקה לעזוב את רכס ההר, להתנתק מהרודפים ולמקש את ריצוף העץ שמעל הביצה. כמה עשרות גרמנים שבכל זאת ניסו לעבור על גבי הגשר הצף נהרגו.¹¹

המעבר דרך ביצות אירדין אירע בליל 26-27 בנובמבר 1943, וב-28 בו הגיעו הפרטיזנים אל מקום המפגש המיועד עם כוחות הצנחנים. במתקפה הפתאומית של הפרטיזנים ושל הצנחנים, אשר הגיחו בלילה מושלג מן העורף, הם הביסו גדוד חי"ר גרמני ואת הכפר סבידבוק. כמו כן רצועת חוף על גדת נהר הדנייפר באורך 7 קילומטרים ועומק 5 קילומטרים עברה לשליטתם של הכוחות הסובייטים. כך נוצר ראש הגשר של צ'רקאסי, וכעת הצליחה יכולה הייתה להתחיל.¹²

הצליחה המוצלחת

ביומיים הראשונים לאחר כיבוש השטח נאלצו הפרטיזנים להגן עליו בכוחות עצמם. הגרמנים שלחו אל המתקפה כוחות רבים, והקרבות שהתפתחו היו אכזריים במיוחד, ולא פעם הגיעו גם להיתקלויות פנים

11 שם, עמ' 235-243.

12 שם, עמ' 244-249.

מול פנים. האוכלוסייה המקומית סייעה לפרטיזנים להגן על הכפר, ובעקבות זאת עשרות התקפות של האויב נהדפו. עד סוף היום השלישי הקימו המהנדסים הסובייטים גשר צף, ודרכו הועברו משגרי קטיושות וארטילריה. יחידות של של ארמיה 52 הצטרפו ללחימה כדי להחליף את הפרטיזנים, וראש הגשר הלך והתמלא בכוחות של הצבא הסובייטי. המפקד קורוטייב הודה לכל הפרטיזנים של גדוד פוז'ארסקי על עבודתם המצוינת.¹³ ברנשטיין אמר על הרגע הזה: «קרבות רבים היו לנו לפני הלחימה על סבידיבוק ועוד רבים נכוננו לנו אחרי - אבל הקרב הזה זכור במיוחד. בכל זאת, עבורנו היה זה הקרב האחרון על אדמת אוקראינה».¹⁴

תוצאות המבצע

הצבא הסובייטי צלח את דנייפר באזור צ'רקאסי וכעת היה באפשרותו להמשיך להתקדם אל עבר מערב אוקראינה. המבצע הוכיח את חשיבותן של יחידות הפרטיזנים ואת פעילותן בעורף האויב, הן מבחינת מלחמת המסילות שניהלו לפני המבצע (שיבוש התהליך של חיזוק ביצורי הגרמנים) והן בכיבוש ראשי הגשר שאפשרו את הצליחה. הצבא הגרמני כמעט נסוג לכל אורך החזית, וכיבושם מחדש של שטחי ברית המועצות היה מעתה עניין של זמן.

לאחר האיחוד עם הצבא הסדיר פוזרו הפרטיזנים שמגדוד פוז'ארסקי בין יחידות שונות. חלקם נקרא למליטופול להמשך השירות, בהם לאוניד. במליטופול הוא קיבל מדליה של מסדר המלחמה על המולדת מדרגה 2,

13 Леонид Беренштейн, "Люди из легенды", под редакцией д-р. Владимира Левина, Тель Авив, издательство "Гутенберг", 2002, стр. 29 (בעברית: "אנשים מאגדה" מאת לאוניד ברנשטיין, בעריכת ולדימיר לויין)

14 ריאיון עם לאוניד ברנשטיין, שם.

ובתחילת 1944 מונה למפקד הגדוד על שם פוז'ארסקי, שאותו היה עליו להקים מחדש. המשימה שחיכתה לו הייתה יוצאת דופן.

מבצע לאיתור מתקן הפיתוח של טילי וי-2, יערות פולין, מאי 1944 - אוגוסט 1944

שיגור טיל וי-2 (תמונה מתוך הארכיון הלאומי של גרמניה)

רקע - טיל וי-2

וי-2 היה הטיל הבליסטי הראשון בעולם והיה העצם הראשון מעשה ידי אדם שחצה את גבול החלל. בשלהי המלחמה למיזם זה, שניהלה גרמניה הנאצית, הייתה השפעה מורלית רבה על לוחמי מדינות הציר. הקיום של נשק הפלא שיהפוך את הקערה על פיה וינצח עבור גרמניה את המלחמה הפיח תקווה בחייליו של היטלר. לשם ייצורו של הטיל נדרשו משאבים אדירים (כך, למשל, כדי ליצור דלק אלכוהולי עבור טיל וי-2 בודד נדרשו 30 טון תפוחי אדמה, בזמן שבו המזון לא היה בשפע). בשלביה האחרונים של המלחמה הואצו הן עובדות הפיתוח והן השימוש בטילים עצמם. עשרות אלפי אנשים הועבדו בתנאי כפייה קשים בשני מתקני הייצור והפיתוח של

הטילים האלה - בגרמניה ובפולין.¹⁵ המתחם הפולני של פיתוח ושל ניסוי הטילים הוקם בדרום פולין, בין הערים קרקוב וְז'שוב. היו בו שדות תעופה מוסווים היטב, ודרכו עברו קווים של מסילות הברזל. אוכלוסיית הכפרים הסמוכים פונתה, ועל כל מטוס, גם גרמני, שנכנס לתחום האסור, מייד נפתחה אש נ"מ. בקיץ 1944 ביקש צ'רצ'יל מסטלין לאתר את המתקן הסודי. במברק 295 מ-13 ביולי 1944 ביקש:

יש לנו מידע מהימן על כך שבמשך זמן ממושך הגרמנים עורכים ניסויים בטיילים במתקן באזור דמביצה שבפולין... יעילות תגובת הנגד שלנו תלויה רבות במה שנוכל לגלות על הטיל בטרם ייעשה בו שימוש נגדנו. דמביצה נמצאת בדרכם של הצבאות שלך... אודה לך מאוד אם תוכל להורות על שמירה של הציוד והמתקנים בדמביצה ותאפשר למומחים שלנו לבחון אותם.¹⁶

כעבור יומיים השיב סטלין בחיוב וביקש רק לדייק את מיקומה של דְמְבִיצָה באומרו: "בפולין, כפי שמדווחים לי, יש מספר מקומות בשם זה".¹⁷ מה שסטלין לא דיווח לצ'רצ'יל הייתה העובדה שבאמצע יולי בעומק שטח פולין כבר היה לו גודד פרטיזנים שפעל לאיתור המתקן הזה יומם ולילה - הגדוד על שם פוז'ארסקי.

The Rocket and the reich: Peenemeunde and the "coming of the ballistic missile era" by Neufeld, 15
Michael J, NY Free Press, 1995

Переписка Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер- 16
министрами Великобритании во время Великой Отечественной Войны 1941-1945 гг.,
Москва, Госполитиздат, 1958, Телеграмма 295
(בעברית: "ההתכתבות בין יו"ר ועדת השרים של ברית"מ למנהיגי ארה"ב ובריטניה בזמן המלחמה הפטריוטית הגדולה 1941-1945", הוצאת גוספוליטאיזדט, מוסקבה, 1958) (מברקים 295 ו-297)

Переписка Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер- 17
министрами Великобритании во время Великой Отечественной Войны 1941 - 1945 гг.,
Телеграмма 297

ברנשטיין במחנה פרטיזנים, יערות פולין, 1944

הכנות למבצע

באביב 1944, אחרי תקופה של מנוחה ושל השתלמות צבאית, הועברו ברנשטיין והגרעין הלוחם שעימו, לסלאבוטה, למטה של תנועת הפרטיזנים המשויך לפיקוד החזית האוקראינית 1. כאן הותר לו לבחור את האנשים שיצטרפו אליו למשימה, שאותה עמד לקבל. הוא בחר את מיטב לוחמיו של גדוד פוז'ארסקי בגלגולו הקודם, בהם איש המודיעין המבריק מיכאיל אימאס, חברו הטוב של ברנשטיין איוואן קאבאצ'נקו והמלח לשעבר איוואן צארנקו. בין היתר, צירף לכוחותיו אלחוטנית צעירה בשם אלכסנדרה לונבה. בתחילת מאי 1944 עברה הקבוצה אימונים לפני היציאה לשטח כדי לשפר את יכולתיהם בהטמנת מוקשים, בקליעה, בניווט ובצניחה. עד הרגע האחרון לא ידעו ברנשטיין וקבוצתו מהו היעד שאליו יוצנחו. שלושה ימים לפני הטיסה הוא נקרא להגיע למשרדו של ראש המטה. האחרון הגדיר את המשימה: «אתה תטוס למערב אוקראינה, אך לא מן הנמנע שיהיה צורך לפעול גם בפולין. מקום נחיתה של קבוצת הצנחנים שלך - אזור היערות של הרי הקרפטים המזרחיים. מידע מדויק על מיקום הנחיתה שלכם תקבל לפני העליה למטוס. משימתכם המרכזית

- פיצוץ רכבות".¹⁸ ראש המטה עדכנו בעוד נתון - ארבע קבוצות נשלחו למשימה לפני זו שלו, אולם הן לא יצרו קשר ועקבותיהן נעלמו.

הרקע למבצע - פרטיזנים סובייטים בפולין

בשנות הכיבוש הגרמני התארגנו מספר יחידות פרטיזנים על אדמת פולין. רובן היו קשורות במסגרת זו או אחרת ל'ארמייה קְרִיזְבָה', המחתרת שניהלה ממשלת פולין הגולה בלונדון. מיעוטן של יחידות סרו למרותה של 'ארמייה ליודובה', המחתרת הקומוניסטית הפולנית שקיבלה את פקודותיה ממוסקווה. עד 1943 עסקו הפרטיזנים הקומוניסטים והפרו-סובייטים שבפולין בעיקר בהישרדות בעומק שטח האויב. הם ביצעו פעולות חבלה מחתרתיות, אך לא היה בכוחם להתעמת במאבק מזוין מול הכוחות הגרמניים ושותפיהם.¹⁹ באפריל 1944 הוקם המטה המשותף של יחידות הפרטיזנים הקומוניסטיות בפולין, ובראשו עמד אלכסנדר זבדסקי. בין מטרותיו היו לרכז את הפעילות הפרטיזנית בשטחי פולין הכבושים, לסייע ל'ארמייה ליודובה' (המחתרת הקומוניסטית הפולנית) ולתאם בינה ובין כוחות הצבא האדום המתקרבים. במטה עבדו מומחים סובייטים, וכל פעילותו כוונה למעשה ממוסקווה. ברית המועצות סיפקה להתארגנות זו נשק ואמצעי תקשורת וסייעה באימון לוחמים.²⁰

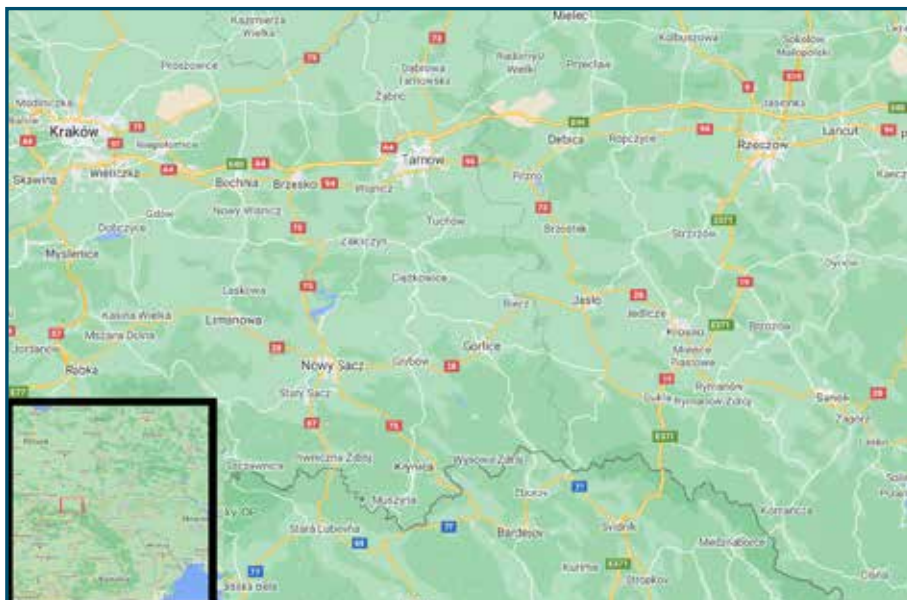
באביב 1944, לאחר מתקפה משולבת לאורך מאות קילומטרים של החזית האוקראינית, שחרר הצבא הסובייטי את השטחים שנכללו בברית המועצות לפני תחילת המלחמה. עם התקרבות לשטחי פולין הוחל בתהליך מואץ של שליחת יחידות פרטיזנים וחבלה לעומק שטח האויב. לרוב, היחידות שהוצנחו לתוך פולין, כמו יחידתו של ברנשטיין, אף שלעיתים היו מתואמות עם יחידות הכפופות למטה הפולני, פעלו עצמאית כשהן קיבלו את הפקודות ישירות ממטה פיקוד הפרטיזנים של הצבא הסובייטי, במקרה של גדוד על שם פוז'ארסקי - מטה החזית האוקראינית הראשונה.²¹

18 Леонид Беренштейн, "Без виз и паспортов", Киев, Издательство политической литературы Украины, 1973, стр. 32 (בעברית: "ללא ויזות ודרכונים" מאת לאוניד ברנשטיין)

19 .Mieczysław Juchniewicz, *Poles in the Soviet Partisan Movement 1941–1944*, Warsaw 1973

20 .Tadeusz Piotrowski, *Poland's Holocaust*, McFarland & Company, 1997, pp. 98–108

21 Леонид Беренштейн, "Без виз и паспортов", стр. 19

אזור פעילותו של ברנשטיין בדרום פולין, 1944

הנחיתה

ב-10 במאי 1944 הוצנחה קבוצה של עשרה לוחמים בפיקודו של ברנשטיין לטריטוריה של פולין, באזור הכפר דידניה. מעל קו החזית נקלע המטוס להתקפת נ"מ, ומכשיריו נפגעו. על כן הנחיתה נערכה בטעות באזור המרוחק כ-80 קילומטרים מהיעד המקורי - באזור פֶּשְׁמִישֶׁל. איוון צארנקו עצר לתחקר כמה בחורים פולנים שחזרו מדידניה, והללו סיפרו לו שהבחינו שאחד משקי הציוד של הצנחנים נחת היישר לתוך בית בכפר, שבו נערכה חתונה. ברנשטיין הבין שהגרמנים עומדים להגיע כל רגע, ובמקום להסתתר ביערות הורה לפרטיזנים להתחבא בכפר עצמו. ההימור שלו הצליח - הגרמנים שהגיעו בהמוניהם אכן חיפשו את הפרטיזנים בכפר, אך לשווא. רק לאחר שהכוחות הגרמניים עזבו את דידניה, ברנשטיין ולוחמיו עזבו את מחבואם והחלו במסעם הארוך אל היעד המקורי.²²

ביערות פולין

בזמן שמשפחותיהם כבר קיבלו הודעה על מותם, המשיכו לוחמיו הפרטיזנים לנוע מזרחה. הם חצו את נהר סאן, יצרו קשר עם המטה וקיבלו אישור להמשיך לפעול בדרום פולין. בהתחלה פעלו בהתאם למשימתם המרכזית - לפוצץ רכבות אויב. לשם כך הם צוידו במוקשים עם מנגנון הפעלה אלחוטי, והדבר אפשר להם לבצע פעולות חבלה. בהקשר זה ראוי לציין פעולה של לוחם המודיעין היהודי מיכאיל אימאס. באחד מימי חודש יוני הוא הופיע במדי קצין גרמני בתחנת הרכבת שבסאנוק, וכשסיים לסעוד צוהריים במסעדה לקצינים, מייד הגיעה הרכבת לתחנה. הנוסעים מיהרו פנימה, ואימאס היה עימם. הוא נכנס לקרון קצינים, תפס מקום פנוי, הניח את תיקו, שבתוכו היה מוקש עם הפעלה אלחוטית, ויצא 'לנשום אויר צח'. ברחבה שלפני הרציף חיכתה לו מכונית, ואליה חמק ונעלם כלא היה. כעבור חצי שעה הגיעה הרכבת למקום שבו הסתתרו פלטונוב ופבלנקו, והם כבר היו מוכנים להפעיל את האות. הרכבת פוצצה בעודה על הגשר, ובעקבות זאת ארבעה קרונות שהיו מלאים בקצינים גרמנים לא הגיעו לחזית.²³

הגדוד גדל במהירות הודות לשחרור שבויי מלחמה סובייטים ממחנות כליאה וממתקניהם והודות לגיוס מתנדבים מתוך האוכלוסייה המקומית. כבר אחרי חודש היו בו מאתיים לוחמים חמושים, וכעבור חודשיים מנה הגדוד כ-1,200 איש. ממאי עד נובמבר 1944 הורידו לוחמיו של ברנשטיין מהפסים 21 רכבות אויב וערכו כ-140 פעולות חבלה שונות.²⁴ עם זאת הההישג העיקרי של הגדוד בפולין היה איתור מתקן הפיתוח והניסויים של טילי וי-2.

23 שם, עמ' 119–124.

24 "Евреи - герои сопротивления", стр. 93*Стер Елисаветский, Леонид Беренштейн,

פרטיזנים בגדוד על שם פוז'ארסקי ביערות פולין, קיץ 1944. ברנשטיין שני משמאל בשורה למטה

איתור המתקן - 'שיטת המניפה'

בחודש יוני 1944 הגיעו אל הגדוד שני חיילים סובייטים שנמלטו מהשבי הגרמני. הם סיפרו כי נדרשו לבנות מתקן סודי וראו שיגורים של 'טורפדו מעופף'. כל מי שעבד במתקן זה הוצא להורג אחרי יומיים או שלושה. שיריאייב וצ'וגוייב הצליחו להימלט מקבר אחים, כשהגרמנים חשבוהם למתים. מידע זהה התקבל מאסיר נוסף שנמלט מהמחנה, צרפתי בשם פול. את המידע שבפיהם העביר ברנשטיין למטה, משם הגיעה פקודה לנקוט בכל האמצעים הדרושים לקביעת מקומו המדויק של אותו מתקן. אולם זו הייתה משימה לא פשוטה. קבוצה ראשונה של לוחמי מודיעין נשלחה לכיוון המשוער של המתקן הסודי, אך נעלמה ללא עקבות. גורלה של הקבוצה השנייה היה זהה. מאוחר יותר התברר כי הגרמנים תפסו את חברי החוליה וערפו את ראשם. השטח היה מוגן היטב והפרטיזנים נעצרו הרבה לפני שהצליחו להתקרב למתקן.

ברנשטיין המציא שיטה ייחודית לאיסוף מודיעין - 'שיטת המניפה'. הוא גייס חוליות של פולנים, בהם זקנים ונכים, כאלה המעוררים כמה שפחות חשד. אותם שלח לעבור בכל הדרכים, הכבישים, מסילות הברזל ושבילי העפר המובילים לאזור. בכל מקום שבו נעצרו, סימנו הפולנים

את מקום המחסום על המפה ומסרו את הנתונים לברנשטיין. כך הלך והצטייר מעין ריבוע, כשצלעותיו בין העיירות סנדז'ישוב, קמניצה דולנה, פל'זנו וצ'ארנה. במרכזו הייתה העיירה דְּמְבִּיצָה.²⁵

מיכאיל אימאס

איוואן קאבאצ'נקו

חץ האש

כזכור, צ'רצ'יל ביקש מסטלין לארק להשמיד את הטילים האימתניים, אלא גם לשמור על מתקני הפיתוח והשיגור. האנגלים רצו לחקור אותם ולקבל מידע חיוני להתמודדות עם ה'וונדרוואפה' ('נשק הפלא'), כפי שכינתה אותו התעמולה הגרמנית. ברנשטיין נאלץ לערוך מבצע כירורגי: היה עליו לחדור פנימה ולסמן את היעדים המדויקים עבור המפציצים הסובייטים. בד בבד עם הפולנים שפעלו בשיטת המניפה, למשימה יצאו לוחם המודיעין המנוסה פלטונוב עם שיראייב, אחד משני האסירים שברחו מהמתקן. השניים הצליחו לחדור פנימה אל המתחם הסגור ואספו מודיעין על מיקום האתרים החשובים במתחם. רגע לפני שנתפסו והוצאו להורג, הם הצליחו להטמין בגזע עץ מפה מפורטת של המתקן הסודי. ברנשטיין חזר למקום שבו נתפסו ואיתר בעצמו את המפה. כעת היו בידיו מספיק נתונים כדי להיכנס פנימה. בה בעת קיבלה פרטיזנית ופעילת המחתרת הפולניה ויקטוריה מקסימילישן אישור להיכנס למתחם הסודי, שכן דודתה התגוררה באחד הכפרים שנתרו בתוך התחום. שם הצליחה לפתות את

25 ריאיון עם לאוניד ברנשטיין, שם.

המפקד של חיל המצב ששמר על אחת הגזרות. אותו מפקד היה מהגר רוסי, בן אצולה לשעבר בשם קוסטרומסקוי. לוחמיו היו יחידה בצבא ולאסוב, שהורכב מחיילים רוסים שבחרו לעבור צד ולהילחם עם הגרמנים. אנשים אלה נחשבו לבוגדים, ודינם אצל הפרטיזנים היה אחד - מוות. ויקטוריה הובילה את בן האצולה המאוהב אל פאתי היער, ושם אסרוהו הפרטיזנים. לאחר שהבטיחו לו חנינה, מסר להם את הסיסמה, ובעזרתה פרצו לוחמיו של ברנשטיין למחנה של ולאסוב באמצע הלילה. כשהחיילים ישנו, שבו הפרטיזנים את כולם. ברנשטיין העמיד את הבוגדים בשורה והודיע להם כי כולם יקבלו נשק עם כדור אחד בקנה. אולם יש להם שתי אפשרויות - או לתקוע לעצמם את הכדור בראש או להילחם לצידם בגרמנים, ומי ששרוד - יזכה לחנינה. אנשי צבא ולאסוב קיבלו את ההצעה השנייה והשתתפו עם גדוד פוז'ארסקי בפריצה אל תחומי המתקן הסודי.²⁶

כשהפרטיזנים נכנסו לתחומי המתחם, כדי לסמן את היעדים למתקפה המדויקת, הם סידרו על הקרקע סימן עבור חיל האוויר - חץ ענק, המורכב מעשרות מדורות, המראה על המקום שאותו יש להפציץ. בזמן המוסכם של המתקפה הבעירו אנשיו של ברנשטיין את המדורות. השמיים התמלאו במפציצי חיל האוויר הסובייטי, ותוך כמה שעות עיקר התחמושת שיועדה לייצור הטילים הושמדה. מתקן הפיתוח של טילי נִי-2 בפולין חדל להתקיים.²⁷

תוצאות המבצע

חיסול המתקן היה ללא ספק אחד המסמרים האחרונים בארון של מיזם נִי-2. בכך קירבו ברנשטיין ולוחמיו לקיצה את תקוותו האחרונה של היטלר לניצחון. אך עם השנים התברר שלדיוק המתקפה האווירית על המתקן הייתה משמעות רבה אף יותר. כפי שצ'רצ'יל ביקש, יכולת הייצור הושמדה, אך המעבדות ומתקני הייצור שרדו. סטלין נענה לבקשתו של צ'רצ'יל ואפשר לצוות חוקרים בריטים להיכנס מטרהאן לברית המועצות

26 "Без виз и паспортов", стр. 184–175. "Леонид Беренштейн,

27 שם, עמ' 186–187.

כדי להגיע לִדְמִיָּצָה ולבחון את המתקנים.²⁸ כעת יכלו בעלות הברית והעולם כולו ללמוד את סודות הרקטה. הידע שנאסף שם ובמקומות אחרים היה יקר ערך והשפיע על תולדות האווירונאוטיקה וחקר החלל. אחרי המלחמה הפך וי-2 לאבטיפוס של הטילים הבליסטיים. הטכנולוגיות שבהן נעשה שימוש במיזם וי-2 היו לאחת מאבני היסוד של תוכנית החלל האמריקאית, ועל פיו נבנה 'סטורן 5', הטיל ששיגר את חלליות 'אפולו' אל הירח.²⁹

הצלת יהודים בבליגרוד

המשימה הבאה שהוטלה על גדוד על שם פוז'ארסקי היה לנוע דרומה ולהיכנס לשטח סלובקיה. לפי הפקודה, היה עליהם להגיע לאזור העיר גומנה ב-20 באוגוסט. בדרכם לצ'כוסלובקיה גילו כי יחידות של לאומנים הקיפו את העיר בליגרוד ותפסו קבוצה גדולה של יהודים שהסתתרו מפני הגירוש למחנות המוות. היהודים נאסרו באחד מהמבנים של חיל המצב הגרמני שבעיירה. על הגדוד של ברנשטיין נאסר בפירוש להתקרב למקום שכן מטה פיקוד הפרטיזנים התריע על כוחות רבים של האויב הפרוסים שם. מה גם שהמשימה שחיכתה לו מעבר לגבול הייתה חשובה ביותר. למרות הכול, ברנשטיין החליט לפרוץ לבליגרוד ולשחרר את היהודים. הוא נזכר כיצד ראה את היהודים מובלים להורג בסתיו 1941 וזכר כיצד הרגיש חסר אונים נוכח מעשי הזוועה שלא היה בידו למנוע. כעת לא יכול היה לעמוד מנגד. עיקר הכוח המשיך להתקדם לעבר סלובקיה, כאשר ברנשטיין בראש קבוצה קטנה של כמאתיים לוחמים, החליט להפר פקודה מפורשת ולצאת לפעולה. תוך שימוש במשתיקי קול שזה עתה קיבלו במשלוח מוצנח, חיסלו לוחמיו את השומרים, שחררו את היהודים ואף חילקו להם נשק. חלקם של המשוחררים הצטרף אל לוחמי הגדוד.³⁰

Переписка Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной Войны 1941-1945 гг., Телеграммы 308-310

(בעברית: "ההתכתבות בין יו"ר ועדת השרים של בריה"מ למנהיגי ארה"ב ובריטניה בזמן המלחמה הכטריוטית הגדולה 1941-1945", הוצאת גוספוליטאיזדט, מוסקווה, 1958) (מברקים 308-310)

Patrick Hicks, "V-2 and Saturn V: A Tale of Two Rockets", in "Guernica", January 11, 2019. 29

стр. 115-116, Леонид Беренштейн, Люди из легенды" (בעברית: לאוניד ברנשטיין, "אנשים מאגדה" בעריכת ולדימיר לזין) 30

הגדוד על שם פוז'ארסקי נטל חלק חשוב ביותר במרד הסלובקי. במהלך חודשי הסתיו של שנת 1944 לחמו ברנשטיין ואנשיו עם כוחות אחרים של החזית האוקראינית הרביעית במערכה לשחרורם של עשרות עיירות וכפרים סלובקיים מהגרמנים. דרכו הקרבית של ברנשטיין הסתיימה בנובמבר 1944,³¹ עת אושפז בבית חולים לאחר פציעה קשה שעבר. כאשר החלים, כבר הסתיימה המלחמה.

ברנשטיין או ואסילייב? לשאלת הזהות היהודית בצבא הסובייטי

חצי מיליון יהודים לחמו בשורות הצבא האדום במלחמת העולם השנייה. אותם יהודים הרגישו חלק בלתי נפרד מהעם הסובייטי, פיסת פאזל אדומה במרקם האחיד שניסה ליצור המשטר הקומוניסטי. למרות זאת במהלך המלחמה זכו היהודים ליחס מפלה לרעה, כאשר היו מכסות סודיות עבור יהודים בכל הקשור לחלוקת עיטורים, מדליות ותפקידים בכירים.³² האנטישמיות הממסדית חברה לזו העממית, ולכן אין פלא שאותם יהודים ניסו ככל האפשר לטשטש את זהותם כדי שלא להיבדל, חלילה, מחבריהם לנשק. הם הלכו ראשונים לקרב, כדי שלא יגידו עליהם "הנה, היהודי הפחדן". בניגוד לחבריהם, היהודים לא יכלו ליפול בשבי - כי היו מוצאים להורג מייד. התעוררות מיוחדת של אותה זהות נסתרת הרגישו היהודים כאשר פגשו את אימי השואה.

במובנים רבים סיפורו של לאוניד ברנשטיין מייצג את סיפורם של היהודים בצבא הסובייטי. בחור צעיר, שעוד כילד התייתם מאביו, למרות שם משפחה שאינו משתמע לשתי פנים, הוא מתחיל את המלחמה בנקודה רחוקה מאוד מיהדות. עם זאת הוא איננו מצליח לשכוח את זהותו. בין אם זה הקומיסר האנטישמי ז'ילין המזכיר זאת באיומיו, בין אם מדובר בממונה על חלוקת העיטורים המגלה לו כי המלצות להעניק לו עיטור נגנזו בשל מוצאו, וכך הוא אינו יכול לשכוח מי הוא. המפגש עם השואה, עם האנטישמיות ועם ניסיונות ההדחקה העצמית גורמים

31 "Холокост на территории СССР – Энциклопедия", Москва, РОССПЭН, "Редактор И.А. Альтман, 2009 (בעברית: אנציקלופדיית השואה בברית המועצות בעריכת י. אלטמן)

32 ארז, בצל הדגל האדום, עמ' 162.

בסופו של דבר לתוצאה הפוכה, וכך במהלך המלחמה ברנשטיין מגלה את זהותו היהודית.

ברנשטיין ואשתו אלכסנדרה מביטים אל המצלמה במצעד

זיכרון והנצחה

לאוניד ברנשטיין אחר -
פרופסור להיסטוריה

לברנשטיין הוענקו חמש מדליות סובייטיות, שלוש מדליות פולניות וצ'כוסלובקיות, והוא נחשב לאזרח כבוד של שבע ערים שונות באוקראינה, בפולין ובסלובקיה. למרות בקשות חוזרות ונשנות, מעולם לא זכה בעיטור 'גיבור ברית המועצות'. לאחר המלחמה סיים את לימודיו באוניברסיטת קייב, ובתום המלחמה ניהל מפעל גדול לייצור בגדים בבירת אוקראינה. בסוף שנת 1993 עלה לישראל והתגורר בקריית אתא. במהלך חייו פרסם שמונה ספרים שונים על חוויותיו במלחמה.

בין היתר, עסק רבות בהנצחת מורשתם של פרטיזנים יהודים שלחמו ביערות אוקראינה בתקופת המלחמה.³³

קוריוז היסטורי, שאת עקבותיו אפשר למצוא היום ברחבי הרשת ובמיוחד בוויקיפדיה, מטיל צל מעוות על פועלו ועל זכרו של הפרטיזן. אחרי מלחמת העולם השנייה התגורר בקייב אדם נוסף בשם לאוניד יפימוביץ' ברנשטיין, שם הזהה לחלוטין לשמו של גיבור המאמר הזה. שניהם נולדו באותה שנה - 1921. אולם לאוניד השני לא היה פרטיזן ולא ניהל מפעל לייצור בגדים, אלא שימש פרופסור להיסטוריה, איש אקדמיה שהתמחה בתחום מדעי המדינה והיסטוריה של אוקראינה וכתב מספר ספרים בנושא הציונות.³⁴ אותו ברנשטיין דאג לתקוף את התופעה 'המגונה', ובתור יהודי הותיר רושם מיוחד בספרות מסוג זה, אשר נכתבה בהוראת המשטר הקומוניסטי. מאז קרסה ברית המועצות, אבל עדיין השם הזהה גורם לבלבול, ולעיתים הכתיבה האנטי-ציונית משויכת ללאוניד ברנשטיין הפרטיזן. חייו של לאוניד מוכיחים כי היה ציוני - הוא שימש סגן יו"ר אגודת הידידות ישראל-אוקראינה,³⁵ ולראשונה, טרם העלייה, הגיע לארץ עם אלכסנדר בובין, מי שעתיד היה להיות השגריר של רוסיה בישראל.³⁶ לאוניד עלה לארץ בלי ילדיו, מתוך אמונה ש"יהודי צריך לחיות בארץ ישראל" - כפי שנהג לומר.

33 **Евреи – герои сопротивления**, Тель Авив, "Стер Елисаветский, Леонид Беренштейн, Издательство "Кругозор", 1998.

34 לאוניד יפימוביץ' ברנשטיין נולד במאלין שבאזור ז'טומיר. על פי ארכיון 'זכרון העם', ב-18 בינואר 1944 התגייס לצבא ושירת בדרגת לוטננט. סיים את אוניברסיטת קייב ב-1949, הפך לדוקטור להיסטוריה ב-1969 ושימש ראש הקתדרה להיסטוריה של אוקראינה באוניברסיטה החקלאית בקייב. (באנציקלופדיה של אוקראינה המודרנית: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39381) (ברשומות האוניברסיטה הלאומית למשאבים ביולוגיים: <https://nubip.edu.ua>)

35 **Евреи - герои сопротивления**, стр. 103. "Стер Елисаветский, Леонид Беренштейн,

36 Александр Бовин, **"20-й век как жизнь. Воспоминания"**, Москва, Издательство: Центрполиграф, 2003 ("המאה העשרים כחיים" מאת אלכסנדר בובין)

אחרית דבר

שנה לאחר המלחמה נשא לאוניד לאישה את אלכסנדרה לונבה, מי שהייתה הקשרית שלו ביערות פולין. הם עלו לישראל וחיו בה את שארית חייהם. למרבה הצער, כאן נותר לאוניד עלום ונשכח, מוכר רק לקומץ מוקירי פועלו. הוא הלך לעולמו, מותיר אחריו שני ילדים המתגוררים בחו"ל, את המטפלת הנאמנה שלו ואת הדירה הצנועה בשכונת פועלים בקריית אתא. לבית הקברות הגיעו אך אנשים מעטים, אולי בגלל הגשם השוטף ואולי משום שעם ישראל לא באמת יודע לזכור את גיבוריו.

כך הסתיימה דרכו של בחור יהודי שהפך למפקדם של אלפים והוביל מהלכים שהשפיעו על גורל המלחמה; בחור יהודי שהצליח שלא לאבד את זהותו בעולם של חוקי היער, בין האויב שרצה להשמידו ובין גילויי האנטישמיות מצד אחיו לנשק; בחור יהודי, שבכל יום נאלץ לבחור בין החיים למוות, בין השכל לרגש, בין אכזריות לחמלה. סיפורו משקף את דמותם של אלפי וטרנים יהודים החיים בינינו - שלעיתים קרובות תולדות גבורתם נדחקת לקרן זוית. התרגלנו לחשוב על יהודים בתקופת מלחמת העולם השנייה במונחים של שואה. אבל כשאנחנו מביטים על ברנשטיין ועל חבריו, התמונה השמורה בדמיוננו משתנה, הופכת שלמה יותר, מאוזנת יותר, וכך גם דמותו של העם היהודי באותה מלחמה נוראה.

